

מספר הקורס: 4040254

שם הקורס בעברית: אסתטיקה

שם הקורס באנגלית: Aesthetics

שנה"ל: תשפ"ג

שם מרצה: ד"ר מיכל סגל

שם תכנית הלימודים: התוכנית הבינתחומית בפילוסופיה ובהגות יהודית

סיווג הקורס: שו"ס

משך והיקף הקורס: סמסטר ב', 4 ש"ס

נקודות זכות אקדמיות: 4 נ"ז

דרישות קדם: מבוא לפילוסופיה יוונית; קאנט והגל

מועד שעות הקבלה של המרצה: יום רביעי 16:30-18:00.

פרטי קשר של המרצה: 0544638811 / michalsega@gmail.com

תיאור הקורס

בקורס יוצגו מספר חיבורים מרכזיים בתחום האסתטיקה. הפילוסופיה אמנם דנה ביפה ובאמנות למן תחילתה, אך רק במאה ה-18, עם קאנט, הפכה האסתטיקה לתחום פילוסופי מובהק. אך למרות שהאסתטיקה היא תחום חדש למדי בפילוסופיה, הקורס יפתח בקריאה באפלטון, שיורה את 'יריית הפתיחה' שמזניקה את המרוץ אל האמת – אליה מבקשות או מתימרות להגיע גם הפילוסופיה וגם האמנות. ממנו נמשיך ליום, קאנט, הגל, ניטשה, היידגר ובנימין. לכל אחד מהם תפישה אסתטית שונה, אשר לה חשיבות מכרעת לגבי התחום האסתטי בפרט והפילוסופיה בכלל.

מטרת הקורס

הכרת תחום האסתטיקה וכמה מן החיבורים המכוננים בו. אגב כך נתוודע להיבטיה השונים של האסתטיקה (כגון: היופי, האמנות, שיפוט הטעם, האמן, הצופה, המדיום), ולשאלותיה המרכזיות, שבהן שאלת תפקידו ומקומו של התחום האסתטי במסגרת הכוללת של הפילוסופיה, של ההכרה, של החיים. שאלה זו כרוכה מניה וביה בשאלת יחסו של התחום האסתטי לתחומים אחרים (כגון למוסר, להכרה, לאונטולוגיה, לזמן, לפוליטיקה, לטכנולוגיה). במהלך הקורס נברר מהי חשיבותו של התחום האסתטי וכיצד הוא עשוי לסייע לנו להבין הן את הפילוסופיה והן את חיינו, ואף לסייע לנו להכריע ולפעול בהם.

חובות הקורס

ארבע מטלות כתיבה קצרות במהלך הסמסטר (כ-300 מילה כל אחת): 20%
עבודה סופית (כ-4000 מילה): 80%

ציון עובר: 60

פירוט המפגשים

שיעור 1: מבוא

הטוב, היפה והאמיתי – האם הפילוסופיה חולשת על שלושתם, בעוד האמנות חולשת רק על היפה? או שמא גם האמנות חולשת על שלושתם? מה מעורבות החושים, הרגש והשכל בכל אחד מן התחומים? נסקור את הנושאים והשאלות המרכזיות שעבורן ננסה למצוא בו תשובות.

שיעור 2: אפלטון – האמנות כחיקוי, והתחרות עתיקת-היומין בין הפילוסופיה והאמנות

פעילות האמן מאופיינת על ידי אפלטון כחיקוי. אך כך גם פעילות הפילוסוף. האם החיקוי הוא אפוא הולכת שולל או הולכה לאמת? ומהם, אם כן, הטעמים לגירוש האמנות מהמדינה?

קריאת חובה:

אפלטון, כתבי אפלטון, תרגום: יוסף ג' ליבס (ירושלים ותל אביב: הוצאת שוקן, תשנ"ט), כרך שני, פוליטאה, ספר י', עמ' 537-558.

קריאה מומלצת:

אפלטון, "איאון", כתבי אפלטון, תרגום: יוסף ג' ליבס (ירושלים ותל אביב: הוצאת שוקן, תשנ"ח), כרך א, עמ' 72-89.

שיעור 3: אפלטון – היציאה מהמערה

האם הפילוסופיה מלמדת אותנו לראות את האור? או שמא רק האמנות מסוגלת להראות לנו את האור? נבקש לחשוב מה נחבא אל הצללים במערה של אפלטון.

קריאת חובה:

אפלטון, כתבי אפלטון, תרגום מיוונית יוסף ג' ליבס (ירושלים ותל אביב: הוצאת שוקן, תשנ"ט), כרך שני, פוליטאה, ספר ז', עמ' 421-426.

קריאה מומלצת:

אפלטון, כתבי אפלטון, תרגום מיוונית יוסף ג' ליבס (ירושלים ותל אביב: הוצאת שוקן, תשנ"ט), כרך שני, המשתה, עמ' 122-141.

שיעור 4: יום – על שיפוט הטעם

על פי יום, ישנם עקרונות כלליים לשיפוט הטעם. הוא מציג את משמעותה וחשיבותה של כלליות השיפוט עבור האדם והחברה האנושית.

קריאת חובה:

דוד יום, על אמת המידה של הטעם, תרגום: מירי קרסין (ת"א: הקיבוץ המאוחד, תשמ"ד), עמ' 20-7.

שיעור 5: יום – התנאים לשיפוט הטעם

יום מצביע על הדברים שעשויים להטות את הטעם ולהקשות על השיפוט, ושמהם חייב שופט הטעם להמנע אם ברצונו לשיפוט נכונה.

קריאת חובה:

דוד יום, על אמת המידה של הטעם, תרגום: מירי קרסין (ת"א: הקיבוץ המאוחד, תשמ"ד), עמ' 33-20.

שיעור 6: קאנט – כוח השיפוט

הביקורת השלישית של קאנט – בה מטופלת האסתטיקה – מכונה "ביקורת כוח השיפוט". מדוע האסתטיקה היא תחומו של כוח השיפוט? ומה מקומה בשיטה הפילוסופית?

קריאת חובה:

עמנואל קאנט, ביקורת כוח השיפוט, תרגום: ש.ה. ברגמן ונתן רוטנשטרייך (ירושלים: מוסד ביאליק, תשכ"א), הקדמה (עמ' 7-10); מבוא: סעיפים ב-ד (עמ' 13-19).

קריאה מומלצת:

שמואל הוגו ברגמן ונתן רוטנשטרייך, "פרקי מבוא" בתוך עמנואל קאנט, ביקורת כוח השיפוט (ירושלים: מוסד ביאליק, 1984), עמ' ז-לו.

אלן ווד, עמנואל קאנט (תל-אביב: רסלינג, 2006), עמ' 177-196.

שיעור 7: קאנט – החקירה הטרנסצנדנטלית

כיצד נקשר התחום האסתטי לפרויקט הביקורתי? כיצד מתאפשרת חקירה טרנסצנדנטלית ביחס לתחום האסתטי? איזה אפריורי עשוי להתקיים בו?

קריאת חובה:

עמנואל קאנט, ביקורת כוח השיפוט, תרגום: ש.ה. ברגמן ונתן רוטנשטרייך (ירושלים: מוסד ביאליק, תשכ"א), מבוא: סעיפים ה-ז (עמ' 20-28), ט (עמ' 31-33).

שיעור 8: קאנט – היפה כנעדר אינטרס

מה משמעות הקביעה שמשפט-הטעם הוא משפט שלא מעורב בו שום אינטרס? וכיצד אפיון זה נובע מן הדברים שכבר הבנו עד כה?

קריאת חובה:

עמנואל קאנט, ביקורת כוח השיפוט, תרגום: ש.ה. ברגמן ונתן רוטנשטרייך (ירושלים: מוסד ביאליק, תשכ"א), האנליטיקה של היפה; יסוד ראשון: עמ' 37-43.

שיעור 9: קאנט – היפה כנעדר מושג

כיצד ייתכן שיפוט שלא מעורב בו מושג? ומדוע קביעה זו עקרונית לשיפוט האסתטי?

קריאת חובה:

עמנואל קאנט, ביקורת כוח השיפוט, תרגום: ש.ה. ברגמן ונתן רוטנשטרייך (ירושלים: מוסד ביאליק, תשכ"א), האנליטיקה של היפה; יסוד שני: עמ' 44-50.

שיעור 10: תכליתיות ללא תכלית והכרח סובייקטיבי

כיצד שיפוט סובייקטיבי יכול להיות כללי והכרחי? ומה זה אומר 'לשפוט על פי הצורה בלבד'?

קריאת חובה:

עמנואל קאנט, ביקורת כוח השיפוט, תרגום: ש.ה. ברגמן ונתן רוטנשטרייך (ירושלים: מוסד ביאליק, תשכ"א), האנליטיקה של היפה: עמ' 51-56, 65.

שיעור 11: קאנט – הדיאלקטיקה של כוח השיפוט

בגזירה ובדיאלקטיקה של כוח השיפוט מתכנסים ניתוחיו של קאנט את שיפוט הטעם. נראה בכך חזרה על אפיוני שיפוט הטעם שאותם כבר הכרנו, תוך חידודם והעמקתם.

קריאת חובה:

עמנואל קאנט, ביקורת כוח השיפוט, תרגום: ש.ה. ברגמן ונתן רוטנשטרייך (ירושלים: מוסד ביאליק, תשכ"א), סעיפים 32-33 (עמ' 104-107), 35-39 (עמ' 108-113); סעיפים 55-57 (עמ' 151-155), ועמ' 165.

קריאה מומלצת:

עמנואל קאנט, ביקורת כוח השיפוט, תרגום: ש.ה. ברגמן ונתן רוטנשטרייך (ירושלים: מוסד ביאליק, תשכ"א), על היופי כסמל של מוסריות: עמ' 163-166.

שיעור 12: הגל – תפישות האמנות המקובלות

סקירתו של הגל את התפישות המקובלות בנוגע לאמנות – החל ביוון העתיקה וכלה בתקופתו שלו – נועדה להצביע על טעויותיהן ולפיכך להפריכן. בכך הוא מבקש להוביל אל התפישה האמיתית של האמנות.

קריאת חובה:

Hegel's Aesthetics: Lectures on Fine Art, vol 1, tr. T. M. Knoks (Oxford: Oxford Univ. Press, 1975), pp 41-55.

הטקסט יובא לסטודנטים בתרגום לעברית (שישה עמודים). תרגומו לאנגלית מצוי בקישור:
https://monoskop.org/images/0/05/Hegel_GWF_Aesthetics_Lectures_on_Fine_Art_Vol_1_1975.pdf

שיעור 13: הגל – המושג האמיתי של האמנות

מקאנט ועד הגל הולך ומתפתח המושג האמיתי של האמנות. אין מדובר עוד בחיקוי או בחינוך, בדבר היפה, או בסובייקט החווה חוויה אסתטית, כי אם ביכולתה של הרוח להבין את עצמה.

קריאת חובה:

Hegel's Aesthetics: Lectures on Fine Art, vol 1, tr. T. M. Knoks (Oxford: Oxford Univ. Press, 1975), pp 55-69.

הטקסט יובא לסטודנטים בתרגום לעברית (חמישה עמודים).

שיעור 14: הגל – צורות האמנות השונות

האמנות מתפתחת לאור שלוש צורות עיקריות: הסימבולית, הקלאסית והרומנטית. ממה נובעת החלוקה, ומה משמעותה לגבי האמנות עצמה?

קריאת חובה:

Hegel's Aesthetics: Lectures on Fine Art, vol 1, tr. T. M. Knoks (Oxford: Oxford Univ. Press, 1975), pp 69-81.

הטקסט יובא לסטודנטים בתרגום לעברית (חמישה עמודים).

שיעור 15: הגל – קץ האמנות

"מצד ייעודה הגבוה ביותר, איבדה האמנות את האמת ואת החיים האמיתיים, ובכך נותרה עבורנו דבר-מה השייך לעבר". בזאת קובע הגל כי תם תפקידה של האמנות בחיי הרוח, וכעת אין היא אלא אמצעי של בידור. כיצד הוא מצדיק את טענתו?

קריאת חובה:

Hegel's Aesthetics: Lectures on Fine Art, vol 1, tr. T. M. Knoks (Oxford: Oxford Univ. Press, 1975), pp 602-611.

הטקסט יובא לסטודנטים בתרגום לעברית (שלושה עמודים וחצי).

קריאה מומלצת:

ארתור דנטו, "תזת קץ האמנות של היגל", תרגם אביעד שטיר, המדרשה 13, (2010), עמ' 22-3.

שיעור 16: ניטשה – האמנות כבסיס המטאפיסי

"כבר בפתח הדבר [...] נקבעת האמנות – ולא המוסר – כפעילותו המיטאפיסית האמיתית של האדם", כותב ניטשה, ומכנס – כבר בהקדמה – את רעיונותיו הפילוסופיים המרכזיים: חיוב החיים, התעלות האדם, מעבר לטוב ולרוע, הדיוניסי והאפולוני. זהו ביטוי מופתי לכך שבהגותו על האמנות מרוכזת, וביתר עוצמה, עמדתו הפילוסופית בכללה.

קריאת חובה:

פרידריך ניטשה, "הולדת הטרגדיה", בתוך הולדת הטרגדיה, המדע העליז, תרגם ישראל אלדד (ירושלים: הוצאת שוקן, 1986), הקדמה ופתח-דבר, עמ' 7-20.

קריאה מומלצת:

פרידריך ניטשה, דיוניסוס ואפולו: מסות על האמנות, תרגם י' גולומב (תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, 1990).

שיעור 17: ניטשה – הטרגדיה

"הולדתה של הטרגדיה, או יוונות ופסימיות": מדוע דווקא הטרגדיה, או מדוע הפסימיות? וכיצד הן מתיישבות עם טענתו של ניטשה שעלינו ללמוד לצחוק ולקדש את הצחוק ואת החיים?

קריאת חובה:

פרידריך ניטשה, "הולדת הטרגדיה", בתוך הולדת הטרגדיה, המדע העליז, תרגם ישראל אלדד (ירושלים: הוצאת שוקן, 1986), סעיפים 1-7 (עמ' 21-52).

שיעור 18: ניטשה – היצירה

האמנות בוראת ולא מחקה. היא מציגה ולא מייצגת. היא מאפשרת לחדש להופיע – לא מבטאת את הקיים. כל זאת מצדיק ניטשה באמצעות ניתוח הטרגדיה.

קריאת חובה:

פרידריך ניטשה, "הולדת הטרגדיה", בתוך הולדת הטרגדיה, המדע העליז, תרגם ישראל אלדד (ירושלים: הוצאת שוקן, 1986), סעיפים 8-12 (עמ' 52-81).

שיעור 19: היידגר – משאלת האמנות לשאלת הדבר

היידגר מציג את הקושי הטמון בעצם החקירה – בעצם ההכרעה לגבי ה'התחלה' או ה'מקור' שממנו יש להתחיל. את חקירת יצירת האמנות הוא מתחיל לאור חקירתה, קודם כל, כ'דבר'.

קריאת חובה:

מרטין היידגר, מקורו של מעשה האמנות, תרגום: אדם טננבאום (בני ברק: הקיבוץ המאוחד, 2017). עמ' 6-1 על פי הטקסט שבמקראה.

שיעור 20: היידגר – מן הדבר אל המכשיר, ומן המכשיר אל יצירת האמנות

אפיונו הנפוץ של הדבר מסתבר כאפיונו המובהק של המכשיר – אך אמת זו התגלתה לנו הודות ליצירת האמנות.

קריאת חובה:

מרטין היידגר, מקורו של מעשה האמנות, תרגום: אדם טננבאום (בני ברק: הקיבוץ המאוחד, 2017), עמ' 7-10 על פי הטקסט שבמקראה.

שיעור 21: היידגר – יצירת-האמנות כהתגלות של האמת

באמצעות ולאור יצירת האמנות – המחוללת את 'אירוע האמת' – מתחיל הברור המעמיק של השאלה 'מהי אמת'.

קריאת חובה:

מרטין היידגר, מקורו של מעשה האמנות, תרגום: אדם טננבאום (בני ברק: הקיבוץ המאוחד, 2017), עמ' 10-16 על פי הטקסט שמקראה.

שיעור 22: היידגר – האמת והאמנות

האמת היא עשייה, פעולה או התרחשות. ככזו, היא מתאפשרת רק באמנות, ורק לאור הבנת האמנות כ'טכנה'. יצירת האמנות היא שמחוללת את 'אירוע האמת', או את האמת כאירוע.

קריאת חובה:

מרטין היידגר, מקורו של מעשה האמנות, תרגום: אדם טננבאום (בני ברק: הקיבוץ המאוחד, 2017), עמ' 16-20 על פי הטקסט שמקראה.

שיעור 23: היידגר – היצירה, הנצירה והרצייה: הזיקה העמוקה בין אמנות וידע

היחס בין האמנות והעולם מסתבר כהפך הגמור מתפישת האמנות כחיקוי המציאות, כמימזיס: העולם נוצר באמצעות האמנות, ולא האמנות באמצעות העולם. באמצעות ניתוחים אלו מבקש היידגר להתמודד עם תזת "קץ האמנות" של הגל. בדומה להגל, הגותו מהווה סיכום של המסורת המטאפיסית – ובתוך כך האסתטית. ובשונה מהגל – היא מבקשת ללכת מעבר לה.

קריאת חובה:

מרטין היידגר, מקורו של מעשה האמנות, תרגום: אדם טננבאום (בני ברק: הקיבוץ המאוחד, 2017), עמ' 21-25 על פי הטקסט שמקראה.

שיעור 24: בנימין – העולם החדש, חסרונותיו ויתרונותיו

באמצעות ניתוחיו את השעתוק הטכני – שהקולנוע מהווה לו מופת – בנימין מאבחן את המשבר של המודרנה בכלל ושל האמנות בפרט. אך הוא עומד גם על הצד החיובי שבמשבר זה.

קריאת חובה:

וולטר בנימין, "יצירת האמנות בעידן השעתוק הטכני", הרהורים ב, תרגם ד זינגר (תל-אביב: הקיבוץ המאוחד), עמ' 156-176.

שיעור 25: בנימין – האמנות, התיאולוגיה והפוליטיקה

האמנות משתחררת "לראשונה בתולדות העולם, מקיומה הטפילי בפולחן", ונעשית "ליצירת אמנות שנועדה לכך מתחילת ברייתה". שינוי מהותי זה של האמנות מוביל לשינוי בתפקידה החברתי: "במקום ביסוסה על הפולחן בא ביסוס של עשייה שונה: ביסוסה על הפוליטיקה".

קריאה מומלצת ביותר:

הפוטוריזם האיטלקי:

המניפסט הפוטוריסטי הראשון של מאריניטי (1909), בתוך: בנימין הרשב (עורך), מאניפסטים של מודרניזם (ירושלים: כרמל, תשס"א), עמ' 16-21.

הפוטוריזם הרוסי:

המניפסטים הקובופוטוריסטים של מאיקאובסקי וחלבניקוב (1912), בתוך: בנימין הרשב (עורך), מאניפסטים של מודרניזם (ירושלים: כרמל, תשס"א), עמ' 39-43.

המניפסטים האקמאיסטים של גומיליוב ומאנדלשטם (1913-1919), בתוך: בנימין הרשב (עורך), מאניפסטים של מודרניזם (ירושלים: כרמל, תשס"א), עמ' 28-31, 33-36.

הפוטוריזם הקומוניסטי של מאיקובסקי (1918), בתוך: בנימין הרשב (עורך), מאניפסטים של מודרניזם (ירושלים: כרמל, תשס"א), עמ' 72-75.

שיעור 26: בנימין – האסתטיזציה של הפוליטי או הפוליטיזציה של האסתטי

שחרורה של האמנות משחרר אותה כעת מתפישת-האמנות הבורגנית – אותו תפקיד בידורי גרידא שגזר עליה הגל – לטובת תפישה מהפכנית-מרקסיסטית של האמנות, הנגישה כעת להמונים.

קריאת חובה:

וולטר בנימין, "יצירת האמנות בעידן השעתוק הטכני", הרהורים ב, תרגם ד זינגר (תל-אביב: הקיבוץ המאוחד), עמ' 156-176.

קריאה מומלצת ביותר:

דאדא:

מניפסט דאדא של טריסטאן צארה (1918), בתוך: רות עמוסי ואיריס ירון (עורכות), דאדא וסוריאליזם בצרפת / אנתולוגיה (תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, תשנ"ב), עמ' 94-99.

קריאה מומלצת:

"מניפסט הסימבוליזם של ז'אן מוריאס" (1886).

"מניפסט ראשון של הסוריאליזם (1924)" בתוך אנדרה ברטון, המניפסטים של הסוריאליזם (תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, תשמ"ו), עמ' 19-51.